DANIEL DEFOE’NUN ROBINSON CRUSOE ADLI ESERİNDE IRK VE IRKÇILIK¹

Race And Racism in Daniel Defoe’s Robinson Crusoe

Turan Özgür GÜNGÖR

Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
İngiliz Dili ve Edebiyatı ABD
turangungor@hotmail.com

Öz

Daniel Defoe, The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson, of York, Mariner, Written by Himself (1719) adlı eseriyle ilk roman yazarları arasına yer alır. Yaşamı boyunca ticaretle uğraşmış ve pek çok ülkeyi gezmiş olan Defoe’nun yazarlık mesleğini seçmesindeki en önemli etken 1692 yılında iflas etmesi ve ticareti bırakmasıdır. Siyasi konularda pek çok risale, deneme yazıları, gezi kitapları yazan Defoe’nun İngiliz Edebiyatına en büyük katkısı roman türünde olmuştur. 1709 yılında Alexander Selkirk adında İskoç gemicinin gerçek yaşam öyküsünden yararlanarak yazdığı eserde Defoe’nun sömürgeciliği desteklemesi dikkat çekicidir. Bu eserde yaşadığı dönemde sömürgecilikte İngiltere’nin rakipleri İspanya ve Portekiz gibi ülkelerle mücadelelerini anlatır ve İngilizlerin İngiltere adına bakir topraklarda yerleşim yerleri kurma fikrini destekler. Her şeyden önce İngiltere’nin çıkarlarının göz önünde bulundurulması gerektiğini savunur. Bu çalışmada Robinson Crusoe adlı eserde Robinson Crusoe’nun Hristiyan, beyaz ve İngiliz olma özelliklerini ön plana çıkarak Defoe’nun Hristiyan olmayan, yerli ve diğer ulustan insanlara karşı takındığı ırkçı tavırlar örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Robinson Crusoe, Daniel Defoe, ırkçılık, Cuma, sömürgecilik

Abstract

Daniel Defoe is considered as one of the pioneers of English fiction in English Literature with his work The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson, of York, Mariner, Written by Himself (1719). He engaged in trade and traveled abroad a lot. Defoe started his literary career because he went bankrupt and left commerce in 1692. He wrote many pamphlets and essays on political issues and travel books, but his most important contribution to literature through his novels. It is

¹ Daniel Defoe’nun *Robinson Crusoe*, Charles Dickenson’ın *Hard Times* (Zor Zamanlar), Graham Swift’in *Waterland* (Su Diyarı) Adlı Eserlerinin Ekoeleştirel Açından İncelenmesi adlı doktora tezinden kısmen alınarak yazılmıştır.

remarkable to state that Defoe supports colonialism in this work which was inspired from the real story of a Scottish seaman, Alexander Selkirk in 1709. In the novel, Defoe deals with the struggles between the Britain and her rivals such as Spain and Portugal in colonialism. He upholds the idea of British settlement in virgin lands. In this study, Defoe's bringing Robinson Crusoe's Christian, white and British identity to the forefront, his racist toward non-Christians, native people and other nations were exemplified in Robinson Crusoe.

Keywords: Robinson Crusoe, Daniel Defoe, racism, Friday, colonialism

GİRİŞ

Irkçılık “Bilimsel olarak doğrulanmamış olan, kapasiteleri belirleyen ayırt edici tutumlar yoluyla her bir insan ırkının vasıflandırıldığı ve belirli ırkların doğası gereği üstün olduğu inancı; bu kavram üzerine kurulu olan toplumsal ve siyasi politika”² şeklinde tanımlanmaktadır. Yapısal ırkçılık ise “Siyah, Latin, Asyalı, Pasifik adalı, Amerikan yerlisi, Arap ve diğer baskı altına alınmış insanların aleyhine, beyaz insanlar için ayrıcalıklı davranış, imtiyaz ve güç anlamına gelen, beyazların özellikle üstünlüğü şeklinde tanımlanan bir hiyerarşi ve adaletsizlik sistemidir.”³ Irkçılıkta dikkat çekici husus beyazların üstünlüğüdür. Beyaz insanlar on yedinci yüzyılda Avrupalı sömürgecileri Afrikalı ve diğer yerli uluslardan ayrı tutmak için kullanılan bir kavramdır. Beyaz üstünlüğü ise beyazların zenginlik, güç ve imtiyaz sistemini kurmayı ve savunmayı amaçlayan, Avrupa kıtasından olan ulusların, beyaz olmayan diğer ulusları ve kıtaları baskı ve sömürü altına alma sistemidir.⁴ Irkçılık, beyazların üstün olduğu düşüncesinden doğmuştur. Avrupa kökenli insanların, sınıf, cinsiyet, din ve kültür ayrımı yapmadan, beyaz olmayan insanlara karşı üstünlüğünü savunur. Bu insanlarda diğer insanlara karşı önyargı ve düşmanlık gelişmiştir.

Sömürgecilik faaliyetleri Amerika kıtasının keşfiyle başlar. Christopher Colombus tarafından 1497 yılında Amerika'nın keşfi ile bu toprakların Hristiyanlaştırılması amacıyla Papa VI. Alexander tarafından İspanyol ve Portekizlerin görevlendirmesiyle başlayan sömürgecilik faaliyetlerine daha sonraki yüzyıllarda Britanya, Belçika, Almanya, İtalya, ABD ve Japonya katılır.⁵ Britanya, İspanya, Portekiz ve Fransa sömürgeler elde edebilmek için Afrika, Asya ve Amerika kıtalarında birbirleriyle

² KELLERMAN, D. F. 1976: **The New Grolier Webster International Dictionary of the English Language**, (Ed. Clarke, H. H. – Summers L. R.) 787, New York.

³ LAWRENCE, K. 2004: **Structural Racism**, Race and Public Policy Conference, Berkeley. <http://www.intergroupresources.com/rc/Definitions%20of%20Racism.pdf>

⁴ WOLF, R. **Race and Racism**, Oregon

<https://www.pcc.edu/resources/illumination/documents/race-and-racism-curriculum.pdf>

⁵ MURPHY, J., 2009: **Environment and Imperialism: Why Colonialism Still Matters?**, 6, Leeds.

kıyasıya yarışılır. Sanayi Devriminin etkileriyle Britanya, 1900 yılına kadar dünya nüfusunun beşte birini (100 milyonluk bir nüfusu)⁶ ve toprak olarak da yeryüzünün dörtte birini (33 milyon 670 bin km²)⁷ egemenliği altına aldığı ve Britanya ile beraber İspanya, Fransa, Portekiz, İtalya, Hollanda gibi sömürgeci ülkelerin 1920 yılına kadar Afrika'nın yüzde seksen dördünü sömürgeleştirdiği dikkate alındığında, sömürgeciliğin ulaştığı boyutlar daha iyi görülebilir.⁸

“İrkçılık en büyük zararını zencilere, özellikle zenci kölelere vermiştir. John Hawkins adında bir İngiliz'in sahip olduğu ilk köle gemisi. 1562'de Amerika sularına girmiştir. Ancak, köle ticaretinin, şeker kamışı plantasyonlarının yaygınlaştığı 1630'lardan sonra yoğunlaştığını görüyoruz.”⁹ Afrika'nın sömürgeci devletlerin dikkatini çekmesinin en önemli sebebi, kendisini dış tehditlerden koruyabilecek güçten yoksun olması ve önemli doğal kaynaklara sahip olmasıdır. Belçika'nın Kongo'da yürüttüğü insanlık dışı uygulamalar bu bağlamda en dikkat çekici örnektir. Yirminci yüzyılın başlarında Kongo'da bulunan yaklaşık 1280 sivil ve asker nüfusuyla Belçika, geniş bir alana sahip bu ülkeyi egemenliği altına almış ve egemenliğini devam ettirebilmek için her türlü baskıcı tutumu sergilemiştir.¹⁰ Belçika Kralı II. Leopold'a göre Kongo gibi sömürgelerde yaşayanlar üretim için kullanılabilecek araçlardır.¹¹ Belçika Kralı Kongo'yu işgal etmeden önce, sözde bir yardım kuruluşu olan Association Internationale Africaine'yi, daha sonra siyasi bir kuruluş olan Association Internationale du Congo'yu kurdurur.¹² II. Leopold'un uyguladığı politikaları, 1890 yılında Kongo'da misyoner olarak çalışan Amerikalı John B. Murphy şu şekilde ifade eder:

Her kasaba ve mahalle her pazar dış satın alma acentesinin merkezine belirli miktarlarda kauçuk getirmeleri için zorlanıyorlardı. Güç kullanarak bir araya getiriliyorlardı;

⁶ JOHNSON, R., 2003: **Introduction: What was Imperialism?; British Imperialisms**, 1, New York.

⁷ MURPHY, J., 2009: 8.

⁸ MURPHY, J., 2009: 8.

⁹ ŞENEL, A. 1984: **İrk ve İrkçılık Düşüncesi**, Bilim ve Sanat Yayınları, 61, Ankara, <http://m.friendfeed-media.com/8454a2603ab34a4daed934d089d524f31d5ea798>

¹⁰ CHIRIYANKANDATH, J. 2011: **Colonial Patterns: Colonialism and Post-Colonial Development**: <http://jft-newspaper.aub.edu.lb/serve/data/pspa221-wh-postcol/Postcolonial.pdf>. 41

¹¹ ZINS, H. S. 1998: **Joseph Conrad and British Critics of Colonialism**, 59, Botswana Journal of African Studies, vol.12, no.1, <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/PULA/pula012001/pula012001005.pdf>

¹² ZINS, H. S. 1998: 59.

*askerler, insanları çalılıklara sürüklüyordu. Gitmekte direnenleri vuruyorlar ve ellerini keserek Komiser'e hatıra olarak götürüyorlardı ... bu eller, adamların, kadınların ve çocukların bu elleri askerlerin cephane harcamadıklarını görmek için sayım yapan Komiser'in önüne diziler halinde sıralanıyordu.*¹³

II. Leopold döneminde Kongo'da yaşananlar, Joseph Conrad'ın *Heart of Darkness* (Karanlığın Yüreği 1899) adlı eserine de konu olur. Bu eserdeki Kurtz karakteri, Afrika'ya yağma amaçlı giden ve doğal kaynakları sömüren emperyalist güçleri temsil eden edebi bir semboldür.

Batı dünyası yüzlerce yıldır Afrika'nın hem doğal kaynaklarını hem de insanlarını sömürmüşlerdir. Özellikle Amerika kıtasının keşfinin ardından bu kıtada yer alan bakir toprakların işlenebilmesi için insan gücüne gereksinim duyan batı dünyası, bu ihtiyacını Afrika kıtasından karşılamıştır.

İngiltere köle ticaretine 1660'lı yıllarda II. Charles'ın idaresi altında Afrika'da Company of Royal Adventures Trading to Africa adlı şirketin kurulmasıyla başlar. 1660'dan 1780'e kadar Amerika'ya milyonlarca Afrikalı köle taşınır. Topraklarından koparılan ve Amerika'ya getirilerek köle olarak çalıştırılan bu insanlar için yaşam oldukça zordur.

"Köle ticaretinin yoğunlaşması, yoğun bir kokuyu da birliğinde getirmiştir. Gerçekten, o tarihlerde bir köle gemisinin okyanusu geçmekte olduğu, rüzgârın getirdiği kokuyla, daha gemi ufukta görünmeden, yüzlerce millik uzaklıktan anlaşılabilirdi. Çünkü gemiye, olabildiğince çok "mal" yüklemek için, ellerinden ve ayaklarından birbirlerine zincirlenerek balık istifi gibi dizilen zenciler, bir ay kadar süren bu yolculuk boyunca, ağızlarına akıtılan çorba ile orada besleniyor ve yediklerini içtiklerini üstten ve alttan, orada çıkarıyorlardı. Kimbilir, zencilerin kötü koktukları önyargısı belki bu "gerçeğe" dayanarak doğmuştu."¹⁴

Batılılar tarafından Afrikalıların köleleştirmesinde Hristiyan olmamaları ve zor şartlar altında çalışabilecek fiziksel özelliklere sahip olmaları önemli rol oynar. Köle ticaretinin 1865 yılında Amerikan İç Savaşı'nın ardından sona ermesinin ardından köleleştirilen insanlar ırk ayırımına tabi tutulurlar.¹⁵

¹³ ZINS, H. S. 1998: 60.

¹⁴ ŞENEL, A. 1984: 61.

<http://m.friendfeed-media.com/8454a2603ab34a4daed934d089d524f31d5ea798>

¹⁵ PARRY, J. H. 1961: **Slavery and the War for Trade**, 149-155, New York.

Robinson Crusoe'da Irkçılık

Robinson Crusoe'nun sıradan bir insan olmadığı, seçilmiş bir insan olduğu romanda sıklıkla vurgulanır. Akşit Göktürk'ün *Ada* (1982) adlı eserinde de belirttiği gibi “on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda gerek İngiltere’de, gerekse öbür Avrupa ülkelerinde devrimler yaparak kendini benimsetmiş, toplumsal yaşayışta söz sahibi olmuş, her alanda kendi değerler sistemini yürürlüğe sokmuş, ülkelerin yönetimine ağırlığını koymuş olan orta sınıfın adamıdır.”¹⁶ Eserde Robinson’un en dikkat çekici özelliği burjuva sınıfına ait olmasının yanı sıra, İngiliz, Protestan, beyaz ve erkek olması özellikle vurgulanmaktadır. Bu eserde Defoe, İngiliz ulusunun eserdeki kahraman gibi büyük ideallere sahip olmasını, bu ulus adına maddi ve manevi kazançlar elde etmelerini ister.

Robinson orta sınıfa aittir ve doyumsuzdur. Metaya özel önem verir ve bu amaca ulaşabilmek için her olanaktan yararlanmaya çalışır. Bilimsel, teknolojik ve ekonomik güçlerden yararlanarak ötekileştirdiği diğer ulusları kontrol etmeyi amaçlar. Robinson tüccardır, ancak tek amacı ticaret yapmak değildir. Yasal ya da yasal olmayan yollarla para kazanmayı, daha zengin ve güçlü olmayı arzular:

*... Tanrı beni Brezilya'ya mutlu bir çiftçi olarak yerleştirmiş, istediklerimi başıslamıştı; yavaş yavaş ilerlemekle yetinseydim, bu gün, daha doğrusu adada geçirdiğim şu süre içinde, Brezilya'nın en ileri gelen çiftçilerinden biri olurdum; orada yaşadığım süre içindeki ilerlememiş olsaydım erişebileceğim kazancı düşünürsek, o hızla yüz bin altınlık bir varlığım olabilirdi.*¹⁷

Robinson amacına ulaşabilmek için taşrayı, siyah ırk başta olmak üzere diğer ırkları, doğuyu ve kadınları ötekileştirir. Robinson için ötekileştirdikleri unsurlar birer araçtır ve her fırsatta ötekileştirdikleri unsurlara karşı baskın ve emredici konumda olmaya çalışır. Kendi dilini, dinini, kültürünü ve yaşam biçimini ötekileştirdiği unsurlara kabul ettirmeyi amaçlar. Kültürü, zihni, rasyonelliği temsil eder. Efendidir, öznedir ve aktif durumdadır. Eylemi gerçekleştirendir. Benmerkezciliği sürekli vurgular. Kendisini doğadaki bütün canlılardan üstün görür. Robinson’a göre ötekileştirdiği unsurlar Tanrı tarafından kendisine hizmet etme için yaratılmış eşyalardır. Kendisi uygarlığın temsilcisi, ötekileştirdikleri ilkeliliğin temsilcileridir. Robinson’un ötekileştirdikleri için iki seçenek vardır: Ya ona hizmet edecekler ve böylece yaşama hakları ellerinden

¹⁶ GÖKTÜRK, A. 1982: *Ada*, Adam Yayınları, 77, İstanbul.

¹⁷ DEFOE, D. 2002: *Robinson Crusoe*, (Çev. Akşit GÖKTÜRK), YKY, 185, İstanbul.

alınmayacak ya da ona hizmet etmeyerek onun düşmanlığını kazanacaklar. Robinson adada istediği gibi hareket etme yeteneğine sahip olan tek canlıdır:

*Kocaman bir yerim yurdum vardı; gönlüm dilese kendime sahibi olduğum bütün bu yerlerin kralı ya da imparatoru diyebilirdim. Karşımda benimle boy ölçüşecek ne de saltanatıma burnunu sokacak ya da buyruklarına karışacak biri vardı. Canım istese gemiler dolusu ürün yetiştirebilirdim; ama kullanacak yerim olmadığı için yalnız kendime yetecek ölçüde yetiştirebiliyordum.*¹⁸

Adaya sağ çıkabilen tek insan Robinson, kendisini Tanrı tarafından seçilmiş özel insan olduğuna ve adada Tanrı tarafından bazı eylemlerde bulunmak için görevlendirildiğine inanır. Uygar Hristiyan Batının bir temsilcisi olarak ilkel ve vahşi adayla arasında sınırlar koyar. “Buraya 30 Eylül 1659’da ayak bastım”¹⁹ yazılı bir direği haç gibi karaya ilk çıktığı yere dikerek adayı adeta kutsar ve Hristiyanlaştırır. Robinson’un adadaki mücadelesi var olma ya da hayatta kalma mücadelesi değil, adaya tam anlamıyla sahip olabilme mücadelesidir. Adada batı dünyasına benzer hiyerarşik yapıya dayanan bir uygarlık kurmayı hedefler:

*Küçücük ailemle birlikte sofraya oturuşumuzu bir gören olsa gülmekten kendini alamazdı. Başköşede bütün adanın sahibi, yüce efendisi zatı şahanelerim yer alıyordu; bütün uyruklarımın yaşaması kesinlikle benim buyruğuma bağlıydı. Astığım astık, kestiğim kestikti; istediğime özgürlük verir, istediğimi sürer, istediğimi de köle edebilirdim; uyruklarım arasında hiç başkaldıran yoktu.*²⁰

Robinson’un siyah insanlarla ilişkilerinde bu durum daha belirgin biçimde ortaya çıkar ve bu tutumu dünyanın önemli bir kısmını çıkarları için kullanan batılı güçlerin tutumlarına benzer. Irkçılığın temelinde sömürgecilik ve onun neden olduğu kölelik sistemi yatmaktadır.

Öte yandan Batılıların Afrikalılara karşı takındıkları ırkçı tutumu romanda Robinson tüm yerlilere karşı takınır. Kendisini ötekileştirdiği unsurlardan özellikle soyutlayan Robinson yerlileri ötekileştirir ve kendisi ile onların arasına kalın duvarlar örür. Ötekileştirdiği unsurlara iki seçenek sunar: Ya onun kölesi olacak ve böylece onun sevgisini kazanarak yaşama hakkı elinden alınmayacak ya da ona hizmet etmeyerek onun düşmanlığını

¹⁸ DEFOE, D. 2002: 128.

¹⁹ DEFOE, D. 2002: 76.

²⁰ DEFOE, D. 2002: 146.

kazanacaktır. Robinson için iki çeşit doğa vardı: uygarlık tarafından baskı altına alınmış ve ehlileştirilmiş dünya ve uygarlıktan uzak vahşi doğa. Yerliler vahşi doğaya aittir ve ilkeldir. Yerliler uygarlığa değil vahşi doğaya aittir ve her zaman vahşi doğanın bir parçasıymış gibi hareket ederler. Bunun en büyük kanıtı yerlilerin adadaki diğer canlılar gibi çıplak dolaşmalarıdır. Uygarlıktan uzak bu vahşi yaratıklar adadaki diğer vahşi yaratıklara benzetilir: onlar gibi sürü halinde dolaşırlar ve avlanmaları beslenme davranışları vahşi hayvanlar gibidir. Robinson'un, "Kadınlar da erkekler gibi çırılçıplaktı" ve "Yolumuzun üzerinde iki üç yerde, kıyıda oturmuş birtakım insanların bize baktıklarını gördüm; bunların kapkara renkte, çırılçıplak olduklarını seçebiliyorduk"²¹ gibi ifadelerle Robinson yerlilerle vahşi doğayı özdeşleştirir.

Robinson yerlilere benzememek için ve ilkel bulduğu bu varlıklardan farklı olduğunu göstermek için bunaltıcı sıcaklarda bile çıplak dolaşmaya yanaşmaz: "Burası böyle şeyler giymek için çok sıcaktı; bu bunaltıcı sıcaklarda elbisenin hiç de gerekli olmadığı bir gerçekse de, bir türlü çırılçıplak dolaşamıyordum; çıplak gezmeyi düşünmedim değil, ama yapamıyordum; burada yapayalnız olmakla birlikte, çıplak dolaşmaya gönlüm bir türlü yanaşmıyordu."²²

Onları hiçbir zaman insan olarak kabul etmez; adada yaşayan diğer canlılardan ayrı değerlendirmez. Robinson için adadaki yırtıcı hayvanlar ile yerliler vahşidir ve aynı ölçüde tehlikelidir. Bu yüzden insan olsun hayvan olsun yırtıcı yaratıkların saldırılarına karşı önlemler alır.²³ Yararlı olduğuna inandığı yerlilerin yaşam haklarını ellerinden almazken, kendisi için yararlı olmadığına inandıklarının yaşam haklarını ellerinden almakta bir sakınca görmez. Bu vahşiler ya ehlileştirilerek uygar batının hizmeti için çalıştırılacak ya da öldürülecektir. Köleleştirebileceği yerlilerin yaşamalarına izin verirken, diğerlerini kolayca öldürür.

Yerlilerden bahsederken "yaratık", "yamyam", "vahşi" gibi ifadeler kullanan Robinson'a göre, bu insanlar doğada bulunan vahşiler sahiplenilmesi gereken eşyadır. Vahşi hayvanı evcilleştirir gibi bu vahşi yerlilerin de evcilleştirilmesi gerektiğini savunan Robinson, onlara aslında iyilik yapıldığını ifade eder. Kapitalist çıkarlar ve daha çok sermaye birikimi için bu insanların da para karşılığında alınıp, satılmasında ya da çalıştırılmasında bir sakınca görmez. Orta sınıfın ve sömürgeciliğin temsilcisi Robinson çok para kazanmak için her şeyi yapar. Bütün aile

²¹ DEFOE, D. 2002: 43.

²² DEFOE, D. 2002: 133.

²³ DEFOE, D. 2002: 76-77.

bağlarını reddeder. Kendi ailesini bile umursamaz. Daha çok para kazanma, daha çok şeye sahip olma ve daha güçlü olma idealinden başka hiçbir ideali yoktur.

Ksuri'yi sattığı zaman söylediği sözler bu insanlar hakkındaki düşüncelerini yansıtır:

Uşağım Ksuri için de altmış tane sekizlik vermek istedi; ama bu parayı almaya hiç de gönlüm yanaşmıyordu. Onu kaptana bırakmak istemediğimden değildi bu; ama kendi özgürlüğümü kazanmam için bana bunca bağlılıkla yardım eden zavallı çocuğu köle gibi satmaktan nefret ediyordum. Bununla birlikte bu düşüncemi kaptana bildirdiğimde bana hak vererek bir çözüm yolu ileri sürdü. Hristiyan olursa, on yıl içinde kendisini özgür bırakacağı konusunda çocuğa söz verdi. Bunun üzerine, Ksuri de onunla kalmak istediğini söyleyince, kendisini kaptana bıraktım. ... kayıktaki bütün eşyalarımın iki yüz yirmi tane sekizlik kazandım, cebimde bu parayla Brezilya'ya ayak bastım.²⁴

Ksuri yerli olduğu için Portekizli kaptana satılmasında bir sakınca yoktur. Ayrıca Ksuri'nin din değiştirmesini ona yapılan bir lütf olarak gösterir. Nihayetinde Ksuri, Robinson için alınıp satılacak bir eşyadır ve beyaz insanın hizmeti için yaratılmıştır.

Daha fazla para kazanabilmek için hiçbir ahlâki kuralı tanımaz ve köle ticareti yapması gerekiyorsa yapar. Örneğin, Brezilya'da sahip olduğu tarım alanlarında çalıştırabilmek için Afrika'dan köleler getirmeyi planlar. Gine'ye yaptığı seyahatlerden bahsederek arkadaşlarına Afrika'dan kölelerin getirilebileceği fikrini aşılar. Afrikalıları nasıl kandırdıklarından, orada yaşayan insanların ne kadar saf ve duygularıyla hareket eden insanlar olduklarından bahseder. Afrikalıların duygusal olma özelliklerini kullanarak kandırılacaklarını vurgular:

Gine kıyılarına yaptığım iki yolculuktan, orada zencilerle nasıl alışveriş edildiğinden, boncuk, oyuncak, bıçak, makas, el baltası, cam parçaları gibi ufak tefek şeylerle, yalnız altın tozu, fildişi, Gine baharatı değil, Brezilya'da çalıştırmak üzere birçok zenci köle bile alınabileceğinden söz ederdim.²⁵

²⁴ DEFOE, D. 2002: 45.

²⁵ DEFOE, D. 2002: 49.

Burada akıl/duygu düalizmi karşımıza çıkmaktadır. Batılılara göre Afrikalılar duygularıyla, Avrupalılar akıllarıyla hareket ederler. Afrikalılar duygularıyla hareket ettikleri için kolayca kandırılabilirler. Köle getirebilmek için Gine'ye yapacakları deniz yolculuğunda yanlarına sadece boncuk, oyuncak, bıçak, makas, el baltası, cam parçacıkları gibi eşya almalarının nedeni onların kolayca kandırılabilme özellikleridir: “Gemide çok eşya yoktu. Yalnız zencilerle alışverişimizde işe yarayacak boncuk, cam parçaları, sedef, ufak tefek, özellikle küçük aynalar, bıçaklar, makaslar, el baltaları, buna benzer şeyler vardı.”²⁶ Yasal olmamasına karşın, Gine'den köle getirilmesinde bir sakınca görmeyen Robinson, bunu Avrupalıların en doğal hakkıymış gibi görür.

Öte yandan Robinson, adaya sağ salim çıkmasının ardından sürekli olarak yalnız olmasından ve yalnızlığını paylaşacak bir arkadaşının olmamasından yakınmasına karşın, yalnızlığını paylaşacak arkadaşının kendisi gibi Avrupalı bir Hristiyan olmasını ister. Yerlileri hiçbir zaman arkadaş, ya da kendi dengi olarak görmez. “Ayrıca bir vahşiyi, belki de ikisini üçünü ele geçirip de adamakıllı köle edebilir, her dediğimi yapacak, bana hiçbir zaman kötülük edemeyecek duruma getirirsem, onları kolayca yönetebileceğimi, istediğim gibi çekip çevirebileceğimi düşünüyordum.”²⁷ ifadesiyle yaşlandığı için adada köle ya da uşak olarak çalıştırabileceği birilerine sahip olmayı arzular.

Yerlilerin duygusal yönlerinin ağır basmasına bir başka örnek Cuma'nın babasının kurtuluşunun ardından yaşananlar gösterilebilir. Avrupalı olmayanlara ait duygusallığı Robinson onları kendisine bağlamak için kullanır. Başkaları için, hatta ailesi için duymadığı sevgiyi, Cuma'nın kendisi için duyduğunu ifade eder. Bu bakımdan Robinson'un kölesi, diğer kölelerle karşılaştırılmayacak ölçüde “iyi” bir köledir. Robinson'a göre, “Cuma'dan daha bağlı, daha sevimli, daha içten bir uşağı olmamıştır.”²⁸ Cuma da her iyi köleden beklendiği üzere, Robinson'a karşı “çıkar gözetmez, içten bir bağlılığı”²⁹ vardır. Ötekileri ve sömürgeleri temsil eden Ksuri ve Cuma boyun eğen, kandırılan, dost canlısı ve cömert insanlardır. Cuma'nın çizdiği duygusal ve sevgi dolu insan özelliğinin aksine Robinson, kuru, sevgisiz ve çıkarıcı bir insandır. Her zaman kendi çıkarlarını ön plana çıkaran Robinson'un aksine, Cuma ve Ksuri kendi çıkarlarından çok efendilerinin çıkarlarına hizmet ederler:

²⁶ DEFOE, D. 2002: 51.

²⁷ DEFOE, D. 2002: 190.

²⁸ DEFOE, D. 2002: 195.

²⁹ DEFOE, D. 2002: 195.

Bununla birlikte, kayıkta hiç suyumuz kalmadığı için ne olursa olsun, karaya çıkarak su aramak zorundaydık; önemli olan, suyu ne zaman, nereden getireceğimizdi. Ksuri, testinin birini alarak kıyıya çıkmasına izin verirsem, su arayabileceğini, bana da biraz getirebileceğini söyledi. “Neden sen gidecekmisin?” diye sordum, “sen kayıkta beklesen de ben gitsem daha iyi olmaz mı?” Çocuk bana öyle duygulu bir karşılık verdi ki, birdenbire daha çok sevdim onu. “Vahşi adam gelirse, var beni yemek, sen kurtulmak” dedi.³⁰

Hem Cuma, hem de Ksuri onun üstünlüğünü kabul eder ve kendilerini efendilerine beğendirmeyi amaçlarlar. Her ikisi de nedensiz yere hayvanları öldürerek efendileri Robinson’un sevgisini kazanabilmeyi arzu ederler. Mağripli çocuk Ksuri sadık bir köle gibi efendisine kendisini sevdirmek ve beğenisini kazanmak için, Robinson’un “Ksuri, haydi bakalım, karaya çık da öldür şunu”³¹ demesi üzerine nedensiz yere bir aslanı öldürür. Cuma, Robinson’a bağlılık yönünden Ksuri’den altta kalmaz:

Hiç kimsenin Cuma’dan daha bağlı, daha sevimli, daha içten bir uşağı olmamıştır; Cuma’nın bana, tutkusuz, çıkar gözetmez, içten bir bağlılığı var; uysal bir çocuğun babasına bağlılığı gibi, bütün duygularıyla bana yönelmişti; nerede, nasıl olursa olsun, beni kurtarmak için kendini ölüme atacağını çekinmeden ileri sürebilirim.³²

Ksuri ve Cuma, her ikisi de varoluş amaçları Robinson’a hizmet etmekmiş gibi davranırlar. Cuma ve Ksuri Robinson’u karşılıksız sevip kendi yaşamlarını onun için feda etmeye hazırlarken, Robinson duygudan çok aklını kullanır. Babasının kurtarılışının ardından Cuma’nın hissettiklerini, Robinson hiçbir zaman, hiç kimseye karşı hissedemez:

Babasını görmenin, onu ölümden kurtarmanın, bu zavallı vahşide uyandırdığı sonsuz sevinçle oğulluk duygusu karşısında nasıl içimin burkulduğunu ne yapsam dile getiremem; gerçekte Cuma’nın bu duygulanışla yaptığı taşkınlıkların yarısını bile anlatamam; çünkü kayığa durmadan bir giriyor bir çıkıyor, bir giriyor bir çıkıyordu. Kayığa her girişinde babasının yanına oturuyor, kendi göğsünü bağrını açarak canlandırmak için babasının başını

³⁰ DEFOE, D. 2002: 37-38.

³¹ DEFOE, D. 2002: 39.

³² DEFOE, D. 2002: 197.

*göğsüne bastırıyor, bağlardan uyuşup katılaşmış olan kollarını, ayak bileklerini elleriyle ısıtıyor, oğuşturuyordu; bunu görünce, şişeden biraz rom vererek onunla oğmasını söyledim, rom çok iyi geldi.*³³

Robinson'un yerlilerle kurduğu ilişkisi eşit insanlar arasındaki ilişki değil, tam aksine efendi-köle ilişkisidir. Ksuri'yi satarken duyduğu pişmanlık bir aslanı hiç uğruna öldürmek için harcanan kurşun için duyduğu pişmanlıktan farklı değildir. Çünkü sadece maddi kazançlarını ya da kayıplarını dikkate alır:

*İki yıl boyunca, ancak kendi ekmeğimizi çıkarabilecek ölçüde bir şeyler dikebildik. Bununla birlikte yavaş yavaş kazancımızı artırdık, topraklarımız da bir düzene girmeye başladı; üçüncü yıl biraz tütün ettik, ertesi yıl şeker kamışı dikmek üzere geniş birer tarla hazırladık. Ama ikimize de yardım gerekiyordu. Ksuri'den ayrılmakla büyük bir yanlış işlediğimi, şimdi her zamankinden daha iyi anlıyordum.*³⁴

Cuma veya Ksuri ne yaparlarsa yapsınlar, kendisine ne kadar büyük sevgiyle bağlanırlarsa bağlansınlar, ben-merkezci olan Robinson onları iyi uşak oldukları ve emirlerini yerine getirdikleri için takdir eder.

Gittiği yerlerin yaşam koşullarına uyum sağlamakla yetinmeyen ve güce ulaşabilmek için teknolojiden yararlanan Robinson için gemi enkazı özellikle önemlidir. Gemi enkazı hem gereksinim duyduğu teknolojik desteği sağlar, hem de batı dünyası ile arasında köprü rolü oynar. Robinson'un adada sahip olduğu teknolojik üstünlük gemiden elde ettiği silah ve baruttur. Yerlileri silahla korkutarak egemenliği altına alır ve onları sahip olduğu teknolojik üstünlükle etkiler. Robinson teknolojiden Cuma'yı korkutmak ve kendisine boyun eğdirebilmek için yararlanır:

Düşmanı olan vahşiyi öldürüşümü gerçekte uzaktan görmüş, bu işin nasıl olup bittiğini anlamamış olan zavallı Cuma şimdi de şaşırıyor, titredi, öyle allak bullak oldu ki, düşüp bayılacak sandım. Vurduğum keçi yavrusunu ya da hayvanın öldüğünü görmemişti, kendisinin yaralanıp yaralanmadığını anlamak için yeleğini kaldırarak baktı; benim kendisini öldürmeye karar verdiğimi sanmıştı; çünkü yanıma gelerek diz çöktü, dizlerime sarılarak anlamadığım birçok şey söylemeye

³³ DEFOE, D. 2002: 223.

³⁴ DEFOE, D. 2002: 46.

*başladı; ama kendisini öldürmemem için yalvardığını kolayca anlayabildim.*³⁵

Kendisini ölümden kurtaran Robinson'a, Cuma'nın göstermiş olduğu sevgi gösterisi aslında batının sahip olduğu teknolojik güce boyun eğmedir. Kurtarıcısı beyaz adamın yanına gider ve ona bağlılığını göstermek için diz çöker, toprağı öper, başını yere uzatarak Robinson'un ayağını tutup başının üzerine koyar.³⁶ Robinson durumunu daha da kuvvetlendirmek için daha önce siyah derili insanları etkilediği gibi bu yerliyi de etkileyebilmek için silahın gücünü kullanır, onu da tehditle sindirmeyi amaçlar. Cuma'nın Robinson'a karşı çıkabilecek gücü yoktur. Bu nedenle kendisinden üstün olduğunu kabullenir ve o andan itibaren Robinson'un emirlerinden dışarı çıkmaz. Robinson sadece Cuma'yı etkileyebilmek için önce bir keçi yavrusunu, daha sonra da ağaçta tünemiş bir papağanı öldürür.³⁷

Robinson, bu yerliyi kendisine daha çok bağlamak için onu eğitmeye başlar. Daha önce adada ehlileştirdiği hayvanlar gibi bu yerliyi de vahşi olmaktan kurtararak, onu ehlileştirmeye çalışır. Adının Cuma olduğunu söyleyerek kendisinin efendi onun köle olduğunu kabul ettirir. Robinson'un bu yerliye Cuma ismini vermesiyle papağanına Poll adını vermesi arasında hiçbir fark yoktur. Robinson için Poll neyse Cuma da odur. Daha sonra yalnızlığını paylaşması için Poll'e konuşmayı öğretmesi gibi Cuma'ya da İngilizce öğretir. Ancak papağanı Poll'e kendi adını öğretirken, yerliye kendi adı Robinson'u değil efendi demeyi öğretmesi rastlantısal değildir. Benmerkezci Robinson doğada bulunan herhangi bir nesneye, bitkiye, hayvana ya da bir yerliye isimler verebilir ve onu verdiği o isimle çağırabilir, ancak Batı uygarlığının temsilcisi Robinson'un vahşi olarak nitelendirdiği bir yerli tarafından ismiyle hitap edilmesi hoş karşılanmaz. Cuma hiçbir zaman Robinson'a ismiyle hitap edemez. Robinson, Cuma'yı kendisine benzetmeye çalışır. Cuma'ya İngilizce öğretmesinin ardından kendi dinini ve yaşantısını da kabul ettirir. Cuma'yı asimile ederken, aslında ona iyilik yaptığını, onu uygarlaştırarak vahşilikten uzaklaştırdığını iddia eder:

Kısa bir sürede onunla konuşmaya başladım, benimle konuşmasını öğrettim; ilkin, adının Cuma olacağını öğrettim, bu onu kurtardığım gündü. O günün anısı olmak üzere ona bu adı vermiştim. Tıpkı bunun gibi, ona Efendi demesini de

³⁵ DEFOE, D. 2002: 199.

³⁶ DEFOE, D. 2002: 193.

³⁷ DEFOE, D. 2002: 199-200.

*öğrettim, bunun da benim adım olduğunu anlattım. Evet, hayır demesini, bunların anlamını da öğrettim.*³⁸

Robinson'un ifadesiyle "Vahşi adam şimdi iyi bir Hristiyan"³⁹ olur. Ancak İngilizce öğrenmesine, Hristiyan olmasına ve eski adetlerini terk etmesine karşın Cuma, her zaman Robinson'un sadık uşağıdır ve hiçbir zaman onun dengi olamaz. Cuma da bu duruma itiraz etmez ve her defasında Robinson'a karşı minnet duygularını ifade eder ve canı pahasına da olsa efendisine iyi uşaklık edebilmeyi amaçlar: "... adamım Cuma bütün yolculuklarımda bana büyük bir dürüstlikle eşlik ediyor, ne değerli bir uşak olduğunu sık sık gösteriyordu."⁴⁰

Cuma'nın ölümünün ardından Robinson'un üzüntüsü, bir arkadaşını ya da dostunu kaybettiği için değil, çok iyi bir uşak ve köle kaybettiği içindir. Robinson'a göre Cuma, "gelmiş geçmiş uşakların en değerbiliri, en uysalı, en dürüstü, en anlayışlıydı"⁴¹ ve her zaman "zavallı dürüst, iyilikbilir yaratıktır."⁴² Cuma öldükten sonra Robinson, deniz yolculuğuna başlar, ancak kendisine iyi bir köle olan Cuma'yı yitirdiği için rahatsızdır. Adaya geri dönüp orada bulunan başka bir yerliyi köle olarak yanına almak ister, ancak geri dönmeye cesaret edemez. Böylece üzgün bir şekilde yoluna devam eder.⁴³

Robinson'un Cuma'ya uyguladığı asimile yöntemleri aslında Britanya'nın uyguladığı sömürgecilik politikalarını anımsatır. Robinson, Cuma'yı kendisine benzetir, kendisine özendirir ve kendisini sevdirmeye çalışır. Burada sömürgeci ülkelerin kullanmış oldukları 'Avrupalılaştırmak', 'Batılılaştırmak' ya da 'Çağdaşlaştırmak' gibi ifadelerinin altında aslında sömürgeci zihniyetlerin var olduğunu belirten Cemil Meriç'in hatırlanması gerekir. Meriç, Avrupalılaştırmak kavramı ile kastedilenin aslında sömürge halkı için ideal olanın efendilerine benzemek olduğunu ifade ederek, bu kelimenin bizzat sömürgeci güçler tarafından uydurulduğuna işaret eder. (Meriç, 2012) Avrupalılaştırmak terimi ortaya çıkmadan önce İngilizler İngilizleştirmek, Fransızlar Fransızlaştırmak, Portekizliler Portekizleştirmek peşindedirler. Uyruklarını kendilerine benzetmeye çalışırlar. Sonraları daha yumuşak bir ifade olan Avrupalılaştırmak terimi kullanılmaya başlar. Bu

³⁸ DEFOE, D. 2002: 195.

³⁹ DEFOE, D. 2002: 208.

⁴⁰ DEFOE, D. 2002: 260.

⁴¹ DEFOE, D. 2002: 429.

⁴² DEFOE, D. 2002: 211.

⁴³ DEFOE, D. 2002: 428.

kavram fazla sert, dar ve gurur kırıcı bulunduğu için yerine Batılılaşmak kavramı kullanılır.⁴⁴

İngilizleştirmek veya Batılılaştırmak adına Robinson da çeşitli sömürge politikalarını uygular, örneğin uygarlıktan uzak olmanın ve vahşiliğin simgesi kabul ettiği çıplaklığı Cuma'ya yasaklar. Onun da kendisi gibi giyinmesini sağlar, dilini ve dinini değiştirir. Böylece bu vahşi adam ehlileştirilmiş ve önceki yaşantısından uzaklaştırılmış olur:

*Sonra ona keçi derisinden, ustalığımın elverdiği ölçüde güzel bir de yelek yaptım; artık bayağı bayağı iyi bir terzi olmuştum; tavşan derisinden yaptığım oldukça güzel bir şapkayı da kendisine verdim; böylece şimdilik oldukça güzel giyinmiş sayılırdı, kendisini tıpkı efendisi gibi giyinmiş görmekten de pek hoşlanıyordu.*⁴⁵

Robinson'un şahsında somutlaşan Batılı sömürgecilik, insanları kendisine bağlamanın en iyi yolunun kendini beğendirmek ve üstün göstermek olduğunun farkındadır. Hem kendi kültürünü hem de dinini gittiği yerdeki insanlara empoze ederek kendisini beğendirmeye çalışır. Eserde, Cuma'nın Hristiyanlaştırılmasının ardında, bütün vahşilerin Hristiyanlaştırılması arzusu yatar. Bu şekilde daha uysal, daha bağlı sömürgeler oluşturulabilecektir, tıpkı romanda adadaki yerlilerin beyazlara daha bağlı olmalarının onların da Cuma gibi asimile edilmeleriyle gerçekleşeceğinin ima edilmesi gibi. Bu durum, 1963 yılında Kenya'nın bağımsızlığını kazanmasında büyük mücadele veren ve Kenya'nın bağımsızlığını kazanmasının ardından, Kenya'nın ilk başbakanı ve cumhurbaşkanı Jomo Kenyatta'nın "Beyaz adam bu topraklara geldiğinde onların İncil'i, bizim topraklarımız vardı. Beyaz adam bize gözlerimizi kapatıp dua etmeyi öğretti. Gözlerimizi açtığımızda bizim İncil'imiz vardı, onların ise toprakları..."⁴⁶ sözlerini hatırlatır.

Robinson'un yerlileri sömürmede bu kadar başarılı olmasının nedeni, çeşitli sömürge politikalarının sonucunda yerlilerin de onun güçlü olduğunu kabul etmeleri ve kolayca boyun eğmeleridir. İngilizlerin sömürgelerde elde ettikleri deneyimlerine göre nerede olursa olsun "bağımlı

⁴⁴ MERİÇ, C. 2012: **Avrupalılaşmak mı, Avrupalılaştırmak mı?**, Gerçek Dergisi: <http://cemilmeric.net/32.html>

⁴⁵ DEFOE, D. 2002: 196-197.

⁴⁶ KENYATTA, J. 2011: **Quotes Land Epic**, <http://www.earthrights.net/wg/q-land-ethic.html>.

ırklar” birbirlerine benzerdir. Rasyonel davranış biçimi geliştiremedikleri için kolayca sömürgeci güçlerce idare edilirler:

Bağımlı ırklar kendileri için neyin hayırlı olduğunu bilme becerisine sahip değildi. Bu ırkların çoğu, temel özelliklerini Cromer’in – hem Hindistan’da hem Mısır’da yakından tanıma fırsatı bulmasından ötürü – iyi bildiği Şarklı ırklardı. Cromer için Şarklılara ilişkin el altındaki verilerden biri de, koşullar başka başka yerlerde birazcık değişse de, Şarklıların neredeyse her yerde hemen hemen aynı biçimde çekilip çevrildiği idi. Bu, Şarklıların hemen her yerde aşağı yukarı aynı olmasından kaynaklanıyordu elbette.⁴⁷

SONUÇ

Eserde Robinson’un bu tutumları, Avrupalıların köleleştirdiği ve sömürdüğü insanlarda “Avrupalı olmayan halklarla, kültürlerle karşılaştırıldığında, Avrupalı kimliğinin diğerlerinden üstün olduğu fikri”nin nasıl aşılandığını gösterir. Bu şekilde davranan sömürgeci güçler az gelişmiş bölgelere uygarlık götürme yalanlarıyla rahat bir şekilde doğal kaynakların yok edilmesine kılıf hazırlarlar. Robinson doğayla özdeşleştirdiği yerlileri sömürgeci bir mantıkla değerlendirir. Doğayı ve doğanın parçası olarak gördüğü hayvanları ve yerlileri dilediği gibi kullanır. Yeri geldiğinde bunlardan istediğini dilediği paraya satar. Bu eşyanın alım satımından en yüksek kazancı elde etmeye çalışır. Robinson’un bu tutumu sömürgecilerin genel tutumunu yansıtır. Sömürgeciler, sömürgelerindeki insanlara kendi dinlerini, dillerini, düşünce ve yaşam biçimlerini silah zoruyla güç kullanarak kabul ettirirler. Hristiyan dinini benimsemelerine ve Avrupa dillerini öğrenmelerine karşın köleler her zaman ikinci sınıftır ve Avrupalı ve beyazlara hizmet etmekle yükümlüdürler.

KAYNAKLAR

- CHIRIYANKANDATH, J. 2011: **Colonial Patterns. from Colonialism and Post-colonial Development**,
<http://jft-newspaper.aub.edu.lb/reserve/data/pspa221-wh-postcol/postcolonial.pdf>
 DEFOE, D. 2002: **Robinson Crusoe** (Çev. Akşit Göktürk), YKY, İstanbul.
 GÖKTÜRK, A. 1982: **Ada**, Adam Yayınları, İstanbul.
 JOHNSON, R. 2003. **Introduction: What was Imperialism?": British Imperialism**. New York.

⁴⁷ SAID, E. W. 1999: **Şarkiyatçılık: Batı’nın Şark Anlayışları**, (Çev. Berna Ülker), 47, İstanbul.

- KELLERMAN, D. F. –1976: **The New Grolier Webster International Dictionary of the English Language**, (Ed. Clarke, H. H. – Summers L. R.) 787, New York.
- KENYATTA, J. 2011: **Quotes Land Epic. From Earth Right Institute**, <http://www.earthrights.net/wg/q-land-ethic.html>
- LAWRENCE, K. 2004: **Structural Racism**, Race and Public Policy Conference, Berkeley.
<http://www.intergroupresources.com/rc/Definitions%20of%20Racism.pdf>
- MERİÇ, C. 2012: **Avrupalılaşmak mı Avrupalılaştırmak mı?**, <http://cemilmeric.net/32.html>
- MURPHY, J. 2009: **Environment and Imperialism: Why Colonialism Still Matters?** Leeds.
- PARRY, J. H. 1961: **Slavery and the War for Trade”, The Establishment of the European Hegemony, 1415-1715: Trade and Exploration in the Age**, New York.
- SAID, E. W. 1999: **Şarkiyatçılık: Batı’nın Şark Anlayışları**, (Çev. Berna Ülner), İstanbul.
- ŞENEL, A. 1984: **İrk ve İrkçilik Düşüncesi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, <http://m.friendfeed-media.com/8454a2603ab34a4daed934d089d524f31d5ea798>
- 2011, **The Norton Anthology of English Literature: From The Restoration and the Eighteenth Century: Slavery and the Slave Trade In Britain**, https://www.wwnorton.com/college/english/nael/18century/topic_2/welcome.htm
- WHITE, R. 1967: **The Century Of Success: A Shorth History Of England**, Cambridge.
- WOLF, R. **Race and Racism**, Oregon, <https://www.pcc.edu/resources/illumination/documents/race-and-racism-curriculum.pdf>
- ZINS, H. S. 1998: **Joseph Conrad and British Critics of Colonialism**, Botswana Journal of African Studies, vol.12, no.1, <http://archive.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/PULA/pula012001/pula012001005.pdf>